

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาทรัพยากรป่าไม้เป็นปัญหาสำคัญของประเทศ เพราะมีผลกระทบต่อทรัพยากรอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรชีวภาพในเขตป่าเมืองร้อน ทรัพยากรน้ำ และดิน ซึ่งล้วนมีความสำคัญต่อระบบนิเวศวิทยาทั้งหมด อีกทั้งมีผลกระทบต่อการประกอบอาชีพทางการเกษตร ตลอดจนการดำรงชีวิตของคนส่วนใหญ่ของประเทศ (อภิชัย, 2535) ในอดีตเนื้อที่ประเทศไทยทั้งสิ้นประมาณ 320.7 ล้านไร่ หรือราว 513,115 ตารางกิโลเมตร ประมาณครึ่งหนึ่งคือ 162 ล้านไร่ ถูกกำหนดให้เป็นป่าถาวรในปี พ.ศ. 2504 ต่อมาในปี พ.ศ. 2528 พื้นที่ป่าจริง ๆ ลดลงไปอย่างรวดเร็วจนเหลือเพียงร้อยละ 29.05 หรือประมาณ 93.16 ล้านไร่ (เสนห์, 2536 : 8-9) จากผลพวงในการขยายตัวของความเสื่อมโทรมของพื้นที่ป่าไม้ที่ปรากฏอยู่ทั่วไปได้ก่อให้เกิดแนวความคิดในการร่วมกันรักษาพื้นที่ป่าไม้ในรูปแบบใหม่ ที่ได้ให้ความสำคัญต่อผู้รับประโยชน์ที่ใกล้ชิดป่าที่สุด โดยให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาพื้นที่ป่าใกล้ ๆ หมู่บ้าน เพื่อผลประโยชน์ของชุมชน แนวความคิดดังกล่าวนี้จึงได้ก่อให้เกิดรูปแบบการจัดการป่าที่เรียกว่าป่าชุมชนขึ้นมา (โกมล, 2534 : 5) ซึ่งรัฐบาลก็ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญในการดำเนินงานจัดการป่าชุมชนและพยายามที่จะทำให้งานนี้มีลักษณะชัดเจนและเป็นรูปธรรมมากขึ้น จึงได้มีการจัดโครงการทางด้านส่งเสริมป่าไม้ขึ้นในรูปแบบของโครงการพัฒนาป่าชุมชน (พรชูลี, 2534 : 450) ซึ่งในการดำเนินงานของโครงการพัฒนาป่าชุมชนนี้จำเป็นต้องอาศัยราษฎรในท้องถิ่นที่รวมกันอยู่เป็นชุมชน ช่วยกันดูแลรักษาพื้นที่ป่าไม้ธรรมชาติใกล้หมู่บ้านมิให้ถูกบุกรุกทำลาย สำหรับพื้นที่ว่างก็พยายามให้ชุมชนช่วยกันปลูกต้นไม้ให้เป็นป่าชุมชนของหมู่บ้าน ทั้งนี้เพื่อให้ป่าไม้ที่ชุมชนดูแลรักษาไว้ และป่าไม้ที่ชุมชนช่วยกันปลูกขึ้นมาใหม่มีปริมาณมากพอในการอำนวยความสะดวกแก่ชุมชน (สมาน, ไม่ระบุปีที่พิมพ์ : 8)

โครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ เป็นโครงการหนึ่งของการส่งเสริมกิจกรรมด้านป่าไม้ที่เกิดขึ้นมาหลังจากสภาพป่าไม้บนเขาค้อถูกทำลายลงอย่างหนักจนแทบจะไม่มีไม้ใหญ่เหลืออยู่ พื้นที่ป่าถูกบุกรุกเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำการเกษตรและทุ่งหญ้าผืนใหญ่กว่า 812,000 ไร่ โครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อจึงถูกจัดตั้งขึ้นมา โดยมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อฟื้นฟูสภาพป่าและเพิ่มพื้นที่ป่าไม้บริเวณเขาค้อ

ที่กลายเป็นป่าเสื่อมโทรมจากการถูกบุกรุกทำลาย ให้กลับมาอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์และอนุรักษ์พื้นที่ให้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธาร เพื่อพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมและป่าไม้ ให้ประชาชนในท้องถิ่นมีรายได้เพียงพอแก่การดำรงชีพ และเพื่อยกระดับความเป็นอยู่ของราษฎรในพื้นที่เขาค้อ สนับสนุนปัจจัยขั้นพื้นฐานในการยังชีพ ให้ราษฎรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น (โครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ, 2535 : 3)

ส่วนการดำเนินงานของ โครงการ เป็นไปในรูปของการปลูกสร้างสวนป่าแบบผสมผสานขนาดใหญ่ เพื่อทดแทนพื้นที่เดิมที่ถูกทำลายไป และพัฒนาความเป็นอยู่ของเกษตรกรในพื้นที่ให้ดีขึ้น โดยการสนับสนุนให้เกษตรกรร่วมมือกันปลูกป่าชุมชนอันเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า เนื่องจากการขาดแคลนไม้ใช้สอยในชุมชน (โครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ, 2536 : 5) เกษตรจังหวัด จากการดำเนินงานที่ผ่านมาในด้านของการปลูกสร้างสวนป่าแบบผสมผสาน สามารถดำเนินงานได้ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยปลูกสร้างสวนป่าไปแล้วกว่า 30,000 ไร่ แต่ในด้านของการปลูกป่าชุมชนพบว่าเกษตรกรในหลายหมู่บ้านยังให้ความสนใจในการดำเนินงานปลูกป่าชุมชนไม่มากเท่าที่ควร เนื่องจากการประสานงานกันเองในหมู่บ้านยังมีน้อยมาก ความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการตลอดจนผลประโยชน์ที่จะได้รับยังไม่ชัดเจน และเกษตรกรยังมีความรู้สึกว่าการปลูกไม้ใช้สอยในชุมชนไม่มีความจำเป็นเร่งด่วนเหมือนกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ จึงทำให้การระดมกำลังที่จะมาทำงานส่วนรวมลักษณะนี้ทำได้ยาก ดังนั้นทางโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อจึงได้หาแนวทางแก้ไขการดำเนินงานปลูกป่าชุมชน โดยวางแผนจัดตั้งหมู่บ้านชุมชนใหม่ และเตรียมแผนงานปลูกป่าชุมชนที่มุ่งเน้นเฉพาะในพื้นที่หมู่บ้านป่าไม้ (Forest Village) ที่จัดตั้งขึ้นใหม่ จำนวน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านที่ 1 และ 2 ตั้งอยู่หลังหมู่บ้านริมสีม่วงบริเวณเขาอุมแพ ตำบลริมสีม่วง อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ส่วนหมู่บ้านที่ 3 ตั้งอยู่บริเวณก.ม.ที่ 9-13 เส้นทางสายบุงน้ำเต้า-ทุ่งสมอ ตำบลเขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งมีการรับสมัครราษฎรเพื่อเข้าอยู่อาศัยและทำกินในหมู่บ้านป่าไม้ ไม่เกิน 50 ครอบครัวต่อหนึ่งหมู่บ้าน จากการดำเนินงานในการพัฒนาอาชีพเกษตรกรรมและป่าไม้ การส่งเสริมให้มีการปลูกป่าไม้ใช้สอยในชุมชนหมู่บ้านป่าไม้พบว่า เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อให้ความสนใจและเล็งเห็นความสำคัญของการปลูกป่าชุมชน โดยให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการปลูกป่า การบำรุงดูแลรักษาป่ามากขึ้น ทำให้พื้นที่ป่าชุมชนในหมู่บ้านป่าไม้เพิ่มขึ้นตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลทำให้เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อเกิดการยอมรับการปฏิบัติเกี่ยวกับการปลูกป่าชุมชน เพื่อจะ

นำผลการวิจัยครั้งนี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ และเป็นแนวทางสำหรับเจ้าหน้าที่โครงการฯ ในการวางแผนการส่งเสริมการปลูกป่าชุมชนให้กับเกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการฯ ในหมู่บ้านป่าไม้ ให้มีความสนใจและให้ความร่วมมือในการปลูกป่าชุมชนมากขึ้น อีกทั้งเล็งเห็นความสำคัญในอันที่จะช่วยกันรักษาป่าชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยทางด้านลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาป่าไม้ เขาคือ
2. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้านลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับการปลูกป่าชุมชนของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาป่าไม้ เขาคือ
3. เพื่อศึกษาถึงปัญหา และข้อเสนอแนะ ของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาป่าไม้ เขาคือ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัย สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางสำหรับเจ้าหน้าที่และหน่วยงานที่ทำการส่งเสริมกิจกรรมทางด้านป่าไม้ โดยการใช้เป็นข้อมูลประกอบการวางแผนการดำเนินงานส่งเสริม หรือปรับปรุงแผนการดำเนินงานส่งเสริมต่อไป

สมมติฐานของการวิจัย

การยอมรับการปลูกป่าชุมชนมีความสัมพันธ์กับ

1. อายุ
2. ระดับการศึกษา
3. รายได้ทั้งหมดของครัวเรือน
4. ขนาดพื้นที่ถือครอง
5. การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางด้านป่าไม้
6. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่
7. ประสบการณ์ในการฝึกอบรม
8. ลักษณะการเป็นผู้นำ

ขอบเขตและวิธีการวิจัย

ก. ขอบเขตพื้นที่และประชากรในการศึกษาวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ทำการศึกษาในพื้นที่ที่มีการดำเนินงานปลูกป่าชุมชนในหมู่บ้านป่าไม้ 3 หมู่บ้าน ของโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ เขตอำเภอเขาค้อ ซึ่งหมู่บ้านที่ 1 และ 2 ตั้งอยู่บริเวณบ้านริมสีม่วง ตำบลริมสีม่วง และหมู่บ้านที่ 3 ตั้งอยู่บริเวณบ้านนุ่งน้ำเต้า-ทุ่งสมอ ตำบลเขาค้อ โดยทำการสัมภาษณ์เกษตรกรผู้เข้าร่วมเป็นสมาชิกอาสาสมัครหมู่บ้านป่าไม้ทั้ง 3 หมู่บ้าน ในโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ

ข. ตัวแปรที่นำมาศึกษาวิจัย

ตัวแปรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- 1) ตัวแปรอิสระ (Independent Variables) ประกอบด้วยปัจจัยทางด้านลักษณะส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม มีทั้งหมด 8 ปัจจัย ได้แก่

1. ปัจจัยทางด้านลักษณะส่วนบุคคล มี 2 ปัจจัย คือ

- 1.1 อายุ
- 1.2 ระดับการศึกษา

2. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม มี 6 ปัจจัย คือ

- 2.1 รายได้ทั้งหมดของครัวเรือน
- 2.2 ขนาดพื้นที่ถือครอง
- 2.3 การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางด้านป่าไม้
- 2.4 การติดต่อกับเจ้าหน้าที่
- 2.5 ประสบการณ์ในการฝึกอบรม
- 2.6 ลักษณะการเป็นผู้นำ

2) ตัวแปรตาม (Dependent Variable) คือ การยอมรับการปลูกป่าชุมชน
ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

1. การเตรียมพื้นที่
2. การปลูกต้นไม้
3. การบำรุงดูแลรักษา

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากตัวแปรทั้งหมดที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ สามารถนำมาสร้างกรอบแนวความคิด (Conceptual Framework) ในการวิจัยเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตาม ดังแสดงในแผนภูมิที่ 1

All rights reserved

แผนภูมิ 1

ความสัมพันธ์ของตัวแปรที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปรอิสระ
(Independent Variables)ตัวแปรตาม
(Dependent Variable)1. ปัจจัยทางลักษณะส่วนบุคคล

- 1.1 อายุ
- 1.2 ระดับการศึกษา

2. ปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจและสังคม

- 2.1 รายได้ทั้งหมดของครัวเรือน
- 2.2 ขนาดพื้นที่ถือครอง
- 2.3 การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางด้านป่าไม้
- 2.4 การติดต่อกับเจ้าหน้าที่
- 2.5 ประสบการณ์ในการฝึกอบรม
- 2.6 ลักษณะการเป็นผู้นำ

การยอมรับการปลูกป่าชุมชน
ใน 3 ลักษณะ ได้แก่

- การเตรียมพื้นที่
- การปลูกต้นไม้
- การบำรุงดูแลรักษา

นิยามศัพท์

เพื่อให้การวิจัยเป็นไปในแนวทางที่ได้กำหนดไว้ จึงมีคำนิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัยซึ่งควรทราบเป็นเบื้องต้น ดังนี้

1. โครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ หมายถึง โครงการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ พัฒนาอาชีพ และยกระดับความเป็นอยู่ของเกษตรกรในพื้นที่เขาค้อ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีปัญหาเรื่องป่าถูกบุกรุกทำลายจนมีสภาพเสื่อมโทรม จึงจำเป็นต้องมีการฟื้นฟูป่าให้กลับมามีสภาพที่สมบูรณ์

2. เกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ หมายถึง ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกอาสาสมัครหมู่บ้านป่าไม้จำนวน 3 หมู่บ้าน ในโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ

3. หมู่บ้านป่าไม้ 3 หมู่บ้าน ในโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ หมายถึง หมู่บ้านซึ่งเกี่ยวข้องกับกิจการป่าไม้ที่โครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อจัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริมการปลูกป่าชุมชนไว้สำหรับใช้สอยในครัวเรือนให้แก่สมาชิกเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ โดยหมู่บ้านป่าไม้ที่ 1 และ 2 ตั้งอยู่หลังหมู่บ้านริมสีม่วง บริเวณเขาอุมแพ อำเภอเขาค้อ และหมู่บ้านป่าไม้ที่ 3 ตั้งอยู่บริเวณ ก.ม. ที่ 9-13 เส้นทางสายบึงน้ำเต้า-ทุ่งสมอ อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์

4. ป่าชุมชน หมายถึง รูปแบบของการจัดการป่าไม้ที่นำเอาความต้องการพึงพิงป่าของประชาชนมาเป็นวัตถุประสงค์ในการจัดการป่านั้น และให้ประชาชนผู้ได้รับประโยชน์จากป่าดังกล่าวเป็นผู้กำหนดแผนการและควบคุมการดำเนินงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ เพื่อผลประโยชน์ต่อเนื้อที่อย่างสม่ำเสมอตามความต้องการของชุมชน (โกมล, 2534 : 5)

5. อายุ หมายถึง อายุปัจจุบันของเกษตรกรในปีที่ทำการวิจัย

6. ระดับการศึกษา หมายถึง ระดับการศึกษาขั้นสูงสุดของเกษตรกรที่ได้รับจากสถาบันการศึกษา

7. รายได้ หมายถึง รายได้รวมทั้งหมดที่ยังไม่ได้หักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของครัวเรือนเกษตรกรในรอบปีที่ผ่านมา

8. ขนาดพื้นที่ถือครอง หมายถึง ขนาดพื้นที่ถือครองทั้งหมดของเกษตรกรที่ใช้เพื่อทำการเกษตรทั้งที่เป็นของตนเอง เข้าผู้เช่าทำกิน และเข้าไปทำประโยชน์โดยไม่ต้องเช่า

9. การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางด้านป่าไม้ หมายถึง จำนวนครั้งที่เกษตรกรได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางด้านป่าไม้ในรอบสัปดาห์จาก วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ เอกสารทางวิชาการ วารสารทางการเกษตร เพื่อนบ้าน เจ้าหน้าที่ และอื่น ๆ

10. การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ หมายถึง การได้พบปะพูดคุยเกี่ยวกับเรื่องของการปลูกป่าในรอบปีที่ผ่านมา เช่น การปลูกป่าชุมชน การปลูกป่าเพื่อเฉลิมพระเกียรติฯ เป็นต้น ระหว่างเกษตรกรกับเจ้าหน้าที่ทั้งในส่วนของโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ และหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยนับจากจำนวนครั้งของการพบปะพูดคุยในช่วงระยะเวลา 1 ปี

11. ประสบการณ์ในการฝึกอบรม หมายถึง ประสบการณ์ในการเข้ารับการฝึกอบรม ความรู้ทางด้านป่าไม้ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางด้านป่าไม้ ที่ทางโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้จัดหลักสูตรอบรมขึ้น โดยนับจากจำนวนครั้งที่เกษตรกรเข้ารับการฝึกอบรมในรอบปีที่ผ่านมา

12. ลักษณะการเป็นผู้นำ หมายถึง คุณลักษณะการเป็นผู้นำของเกษตรกร ซึ่งวัดจากคำถามในแบบสัมภาษณ์ในส่วนที่เกี่ยวกับลักษณะการเป็นผู้นำ โดยแบ่งเป็นคะแนนของระดับลักษณะการเป็นผู้นำของเกษตรกร

13. การยอมรับการปลูกป่าชุมชน หมายถึง เกษตรกรรับรู้ ยอมรับ และปฏิบัติตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อในการปลูกป่าชุมชน ทั้งในเรื่องของการเตรียมพื้นที่ การปลูกต้นไม้ และการบำรุงดูแลรักษา ซึ่งวัดจากคำถามในแบบสัมภาษณ์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการยอมรับการปลูกป่าชุมชน โดยแบ่งเป็นคะแนนของระดับการยอมรับในการปฏิบัติตามของเกษตรกร